

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЛЮДЕЙ ТРЕТЬОГО ВІКУ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкрито трактування поняття самореалізації у психолого-педагогічних дослідженнях; означено актуальність проблеми самореалізації людей третього віку в сучасних умовах; наведено підходи науковців щодо трактування концепцій і технологій процесу самореалізації; розглянуто особливості процесу самореалізації людей третього віку; схарактеризовано закони суб'єктної самореалізації.

Ключові слова: особистість, люди третього віку, життєвий розвиток, концепції самореалізації, особливості самореалізації людей третього віку, самовираження, самореалізація, самоствердження, суб'єктна самореалізація.

© Богуцька А.А., 2016

Вступ. Реалії сучасного життя, а саме — позитивна тенденція до збільшення тривалості життя населення, актуалізують проблему життєдіяльності й оптимальних форм самореалізації людей третього віку. Адже для сучасної людини цілком реальною є можливість тривалого життя після виходу на пенсію, причому цей період має певний сенс, призначення, завдання і своєрідні способи їх реалізації.

Власне тому нині особливої актуальності набуває звернення уваги суспільства на людей похилого віку, умови їхнього суспільного й особистого життя, запити, прагнення та побажання. Потрібно привернути увагу до проблем, з якими зазвичай стикаються люди похилого віку, активізувати можливості для створення сприятливих умов їхньої життєдіяльності, життєзабезпечення, самореалізації та благополучного довготривалого життя.

Метою статті є теоретичний аналіз трактування сутності самореалізації людей третього віку у психолого-педагогічній літературі.

Завдання статті полягає у розкритті особливостей процесу самореалізації людей третього віку та підходів науковців щодо трактування реалізації досліджуваного процесу.

Аналіз останніх досліджень. Багато вчених у своїх психолого-педагогічних дослідженнях звертаються до проблеми самореалізації особистості. Спеціальні наукові дослідження присвячено аналізу суті й особливостей процесу самореалізації (І. Бех, Н. Лосева, А. Маслоу, Є. Тихомирова та ін.), факторів і чинників впливу на досліджуваний процес (Ю. Волков, Л. Мардахаєв, Н. Лосева, Г. Селевко, С. Сисоева та ін.), особливостей самореалізації людей різного віку (Л. Анциферова, О. Краснова, Н. Крилова, К. Рощак та ін.).

Аналіз опрацьованих нами наукових джерел свідчить про те, що з філософських, психологічних та педагогічних позицій самореалізація трактується зазвичай як прагнення людини до розвитку своїх можливостей та здібностей, як тривалий процес внутрішнього розвитку особистості, пов'язаний з її цілеспрямованістю.

Сутність самореалізації у психолого-педагогічній науці розкривається через досягнення особистістю поставлених цілей, пов'язаних з реалізацією її творчих здатностей до особистісно значущої діяльності, що сприяє максимальному розкриттю її потенціалу (А. Маслоу); через втілення особистістю в процесі життєдіяльності своїх прагнень і здібностей (Л. Мардахаєв та ін.).

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005, с. 1299) наведено трактування поняття самореалізації як здатності особистості до реалізації свого людського потенціалу. В «Універсальному словнику-енциклопедії» (УСЕ) самореалізація трактується як прагнення особистості до максимально повного розвитку своїх можливостей, один з найбільш важливих мотивів її дій та провідна мета людського буття.

Ми поділяємо наукову позицію І. Беха, Л. Ведернікової і Н. Крилової стосовно того, що самореалізація є фундаментальною цінністю, центральною характеристикою сутнісного буття людини. Зміст і функція самореалізації особистості полягає, головним чином, у реалізації і втіленні її інтелектуально-особистісних здобутків, надбань, створенні об'єктів матеріальної та духовної культури. Мотиваційною основою процесу самореалізації є прагнення особистості представити себе соціуму, людству в цілому, виходячи

за просторово-часові рамки існування, і реалізувати себе у життєдіяльності інших людей. Цей процес здійснюється зазвичай через створення особистістю матеріальних і художніх цінностей. Самореалізація є цілісною діяльністю і поведінкою особистості (Бех І.Д., 2009, с. 11–13); самореалізація як об'єктивне явище є можливою лише на основі «здатності бути особистістю», робити соціально важливий внесок у культуру та в інших людей (Ведернікова Л.В., 2001, с. 9).

На думку Н. Крилової, самореалізація об'єднує індивідуальні, соціальні та культурологічні засади у житті людини. Процес самореалізації є проявом постійних прагнень, виявлення й реалізації нових життєвих шляхів, пошуком способів саморозкриття і самовдосконалення. Дослідниця визначає самореалізацію як ідентифікацію суб'єкта з іншими, різноманітне сприйняття ним життєвих ситуацій і прояв творчого характеру його активності (Крилова Н.Г., 1999, с. 11).

На думку Л. Ведернікової, індивідуальна самореалізація забезпечується комплексом особистісних функцій, куди входять когнітивні утворення (самосвідомість, самопізнання, самовизначення), фактори управлінського характеру (самооцінка, самоконтроль, саморегуляція) і засоби (самовиховання, самонавчання, самоосвіта) (Ведернікова Л.В., 2001, с. 9).

У контексті осмислення ролі і місця самореалізації в житті людини особливої уваги заслуговують наукові погляди Н. Лосевої і С. Сисоевої стосовно того, що самореалізація відіграє провідну роль у житті особистості й, по суті, визначає увесь її життєвий шлях. На думку С. Сисоевої, успішність самореалізації особистості залежить від способу життя, характеру й інтенсивності її включеності до суспільного життя. Власне тому, на думку дослідниці, визначальною для особистості є її самореалізація у професійній сфері, яка лежить в основі самоствердження, досягнення визнання і мотивації до розвитку й творчості (Сисоева С.О., 2000, с. 13–19). Успішність процесу самореалізації сприяє активному фізичному, соціальному і професійному довголіттю людини (Лосева Н.М., 2007, с. 135).

Важливою є наукова позиція Н. Лосевої стосовно того, що прагнення до самореалізації виникає у людини внаслідок суперечностей, головним чином, між індивідуальним та суспільним (Лосева Н.М., 2007, с. 135).

Авторське трактування особливого різновиду — *суб'єктної самореалізації* і технології її здійснення наведено у дослідженнях Є. Тихомірової. Потреба особистості у самореалізації характеризується як прояв самозначущості, визнання, успішності (Тихомірова Є.І., 2003, с. 30). Розкриваючи авторську технологію, дослідниця розробила закони її реалізації, які забезпечують успішність процесу самореалізації

особистості і гармонійне її існування з іншими людьми в суспільстві. Вважаємо за доцільне навести провідні закони суб'єктної самореалізації, виокремлені дослідницею:

— правди: правда має бути ключовим компонентом взаємин людини з оточуючими;

— добра: людина має постійно проявляти добре ставлення до ближнього, тільки за такої умови добро повернеться до неї;

— доброти: людина по своїй природі прагне уваги до себе; але спочатку її потрібно проявити до інших людей, а тоді вже очікувати її прояву до себе. Людина постійно має пам'ятати про інтереси та потреби інших людей;

— любові: любов є одним із найбільш давніх і найбільш шанованих почуттів, притаманних людині. Людина має прагнути постійно проявляти це почуття і не соромитись його;

— милосердя: навіть якщо людині добре сьогодні, добре постійно, ніколи не можна забувати, що поруч можуть бути люди, у яких не все гаразд, які потребують допомоги і сприяння. Про це не можна забувати ні на мить;

— пам'яті: народ, який не пам'ятає своєї історії, не має майбутнього. Кожна людина має пам'ятати про історію свого народу, своєї країни, постійно прагнути зберігати цю пам'ять і передавати іншим;

— поваги: якщо людина прагне поваги до себе, вона має постійно проявляти повагу до людської гідності інших;

— старості: пам'ятайте, що поважливе ставлення до старості і до людей похилого віку проявляють усі народи світу, тому кожна людина має постійно проявляти повагу до старості, з гідністю її приймати; розуміти і сприймати потреби і вимоги людей похилого віку;

— свободи: кожна людина має право прагнути бути вільною, обстоювати свою свободу й людську гідність, але при цьому вона не має права забувати про свободу й гідність іншої людини;

— сміливості: кожна людина має усвідомлювати той факт, що вона може і має право злякатися, проявити нерішучість, але вона має прагнути бути сміливою і проявляти свою сміливість і рішучість;

— честі: пам'ятати не тільки про свою фізичну силу, але й постійно мати на увазі розуміння суті, прагнути реалізувати свою духовну силу, обов'язок, шляхетність й гідність (Тихомірова Є.І., 2003, с. 138–140).

Ми поділяємо наукову позицію Ф. Базаєвої стосовно того, що самореалізація зазвичай пов'язана з різними видами діяльності, в яких реалізуються потреби особистості у розвитку, самовдосконаленні як особистісних здібностей, так і професійних домагань і можливостей.

Дослідниця виокремлює такі основні характеристики способів самореалізації людини:

— розвиток «Я-концепції», своїх природних здібностей, задатків і можливостей;

— самореалізація завжди пов'язана з реалізацією власних зусиль і прагнень людини;

— самореалізація передбачає розкриття і розвиток різноманітних задатків, здібностей особистості;

— самореалізація особистості пов'язана зі способом життя і діяльності, які пов'язані з реалізацією її прагнень, бажань і потреб;

— самореалізація є результатом прояву особистістю своїх можливостей, задатків, здібностей, прагнень і зусиль до самоствердження;

— процес самореалізації, виходячи із його суті, передбачає реалізацію лише позитивних, морально прийнятних прагнень і потреб людини;

— самореалізація є визначенням людиною себе, своєї індивідуальної траєкторії життєвого розвитку, життєвої реалізації і свого майбутнього (Базаєва Ф.У., 2011, с. 75–78).

На різних етапах життєвого шляху змінюються види, форми, умови і механізми самореалізації людини. К. Фоменко пов'язує процес самореалізації особистості з мотивацією і прагненням до самоствердження. Зокрема, прагнення до досконалості, на думку дослідниці, передбачає високий рівень самоактуалізації, а прагнення до переваги — низький (Фоменко К.І., 2016, с. 438).

Л. Анциферова і О. Краснова відзначають, що у людей літнього віку перелік потреб, побажань, прагнень у багатьох аспектах є таким самим, як і у попередні періоди життя, але змінюється їх ієрархія і спосіб реалізації. Дослідники зазначають, що у мотиваційній сфері людей похилого віку спостерігається пріоритет таких потреб, як безпека життєдіяльності, визначення способів самореалізації, наявність почуття потрібності і спільності (з родиною, друзями, знайомими). Джерелом активності для людей похилого віку стають потреби, пов'язані зі збереженням життя, здоров'я і фізичної форми, соціальною значущістю і психосоціальною ідентичністю. Закономірно, що на процес самореалізації людей похилого віку впливають зовнішні і внутрішні чинники. Такими чинниками, на думку Л. Анциферової і О. Краснової, є державна геронтополітика, родина, сім'я і найближче оточення, індивідуальні цінності, їх пріоритет, психологічні особливості. Вони і визначають вибір особистістю способів самореалізації (Анциферова Л.І., 1996, с. 60–71; Краснова О.В., 1997, с. 68–84).

Входження людини у так званий похилий вік передбачає появу кризових переживань, пов'язаних із завершенням професійної кар'єри і трудової діяльності, із звуженням кола соціальних контактів. Головною проблемою людини похилого віку є «драма неповної реалізованості» і «драма незатребуваності», яка відображає зазвичай

наявність потенціалу, що не в повній мірі реалізувався у процесі активної трудової діяльності, і побоювання власної непотрібності.

Закономірно, що кожна людина у так званому третьому віці має низку запитів і потреб. Окрім найбільш важливих, які лежать в основі забезпечення життєдіяльності людини і реалізації її фізичних потреб, існує безліч інших запитів, без задоволення яких повноцінне існування людини стає практично неможливим. Людина прагне знайти своє місце з урахуванням змінених умов і соціального статусу, використовуючи при цьому свої можливості і задатки, максимально реалізувати себе, щоб відчувати суспільну значущість, потрібність і задоволення від нових реалій, в яких вона опинилася. Людина похилого віку, яка має змогу продовжувати реалізовувати свої ресурси на користь суспільству, без перебільшення вважає себе більш щасливою. Звичайно, їй важко знайти сферу, в якій би вона могла реалізовувати свої можливості й здібності. Відсутність здатності самореалізовуватися у суспільно значущій діяльності перетворює старість людини на період доживання. Без самореалізації неможливе отримання задоволення від життя і діяльності. Процес самореалізації лежить в основі щасливого й успішного життя людини у будь-якому віці. Зміна статусу людини похилого віку у зв'язку з виходом на пенсію сприяє появі більшої кількості вільного часу, звільненню від професійних обов'язків, що створює потенційну можливість присвятити себе новим захопленням чи видам діяльності. Провідне завдання фахівців соціальних служб стосовно людей третього віку полягає не тільки у створенні оптимальних умов їх життєдіяльності і життєзабезпечення, але й в організації простору для реалізації їхніх можливостей, залученні їх до нових видів діяльності, що сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу, упровадженню нових форм життєвої реалізації і проведення дозвілля (Пономарьова М.І., 2013, с. 73–79).

Продуктивна старість має бути забезпечена не тільки успішною адаптацією особистості до змінених умов її існування в соціумі, до нового статусу, але й створенням умов для успішної самореалізації. Важливими показниками суб'єктивного благополуччя особистості, що відображають ступінь якості життя, є визначення сенсу життя, його цілей і завдань, мотивація їх досягнення, рівень задоволеності його якістю. Самореалізація людини літнього віку часто пов'язана з визнанням її соціальної значущості, тобто визнання її дій соціально важливими, незамінними допомагає відчувати задоволення життям. Люди третього віку зазвичай мають орієнтацію на позитивне минуле і отримують задоволення від сучасного, намагаються уникати невдач і тим самим зберігати внутрішню рівновагу, вважають себе відповідальними за своє життя і життя своїх рідних,

намагаються бути оптимістично налаштованими до себе.

Однак, незважаючи на соціальні реалії, що обмежують можливості активної діяльності людей літнього віку, реалізація в суспільстві конструктивної стратегії старіння виступає важливим фактором реалізації можливостей людей третього віку і задоволеності їх життям. Людям цього віку притаманні різноманітність інтересів, високий рівень визнання пріоритету загальнолюдських цінностей, позитивне сприйняття життя, себе та інших людей. Вони зазвичай вільно приймають рішення і намагаються втілити їх у життя.

Висновки. Отже, аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень свідчить про різні підходи до трактування суті самореалізації. Дослідники розкривають суть самореалізації: як реалізацію внутрішнього потенціалу особистості, яку слід розуміти як самість, самобутність (І. Бех, Л. Ведернікова, Н. Крилова, Н. Лосева та ін.); як творчість, пошук сенсу людського життя, ствердження і реалізацію цінностей особистості, її особливого шляху (Л. Анциферова, А. Волосенко, О. Краснова, С. Сисоева та ін.); як діяльність,

пов'язану з опредметненням людиною її сутнісних сил (Ф. Базаєва, І. Бех, Л. Рибалко, Г. Селевко та ін.).

Актуальність досліджень самореалізації людей третього віку зумовлена стрімко прогресуючою тенденцією демографічного старіння населення, що зумовлено збільшенням тривалості життя. Сьогодні після виходу на пенсію людина може прожити ще понад 20 років, і цей період життя повинен мати свій сенс, свої завдання розвитку і самореалізації.

У нових політичних, соціально-економічних, соціально-культурних умовах літня людина, яка звикла до життя у суспільстві іншого типу, часто дезорієнтується. Це пов'язано з тим, що новий тип суспільного життя є для неї незрозумілим, оскільки не відповідає її ціннісним орієнтирам, нормам і правилам. Тому в сучасному суспільстві особливої ваги набуває аналіз способу і якості життя людей третього віку, їх морально-психологічного стану, здатності реалізації їхніх запитів і побажань. Підходом до осмислення і якості вирішення проблем людей похилого віку значною мірою зумовлюється рівень розвитку суспільства і його перспективи.

ДЖЕРЕЛА

1. *Анциферова Л.И.* Поздний период жизни человека: типы старения и возможности поступательного старения личности / Л.И. Анциферова // Психологический журнал. — 1996. — Т. 17, № 6. — С. 60–71.
2. *Базаева Ф.У.* Проблема самореализации в истории образования и педагогики: аксиологический аспект / Ф.У. Базаева // Вестник ОГУ. — 2011. — № 2 (121). — С. 75–78.
3. *Бех І.Д.* Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. / І.Д. Бех. — К. : Академвидав, 2009. — 248 с.
4. *Ведерникова Л.В.* Формирование ценностных установок учителя на творческую самореализацию в педагогической деятельности : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л.В. Ведерникова. — М., 2001. — 43 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 / уклад. та гол. ред. В.Т. Бусел. — К. : Перун, 2005. — 1728 с.
6. *Краснова О.В.* Исследование идентификации пожилых людей / О.В. Краснова // Психология зрелости и старения. — 1997. — № 3. — С. 68–84.
7. *Крылова Н.Г.* Педагогические условия самореализации подростка в деятельности сельского учреждения дополнительного образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.06 «Теория и методика воспитания (по направлениям и сферам деятельности)» / Н.Г. Крылова. — Кострома, 1999. — 21 с.
8. *Лосева Н.М.* Самореализация личности преподавателя высшего начального заведения как общепедагогическая проблема : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Н.М. Лосева. — Донецьк, 2007. — 475 с.
9. *Пономарева М.И.* Самореализация граждан пожилого возраста: создание условий ресурсными учреждениями социального обслуживания Ханты-Мансийского автономного округа — Югры / М.И. Пономарева // Самореализация потенциала личности в современном обществе : материалы международной науч.-практ. конф., 28–29 апр. 2013 г. — Прага : VVC «Sociosféra-CZ», 2013 — С. 73–79.
10. *Сисоева С.О.* Проблема формирования личности, здатної до творчої самореалізації / С.О. Сисоева. — Миколаїв : МФ НаУКМА, 2000. — Т. 7: Педагогіка. — С. 13–19.
11. *Тихомирова Е.И.* Субъектная самореализация школьников в социально-ориентированном объединении. Технология успеха : учеб. пособ. / Е.И. Тихомирова. — Самара : Изд-во СГПУ, 2003. — 224 с.

12. УСЕ (Універсальний словник-енциклопедія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/29/53409/20066.html> — Назва з екрана.
13. Фоменко К.І. Взаємозв'язок губристичної мотивації та самоактуалізації особистості / К.І. Фоменко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. — 2016. — № 52. — С. 430–438. — DOI: 10.5281/ZENODO.44912.

REFERENCES

1. Antsyferova L.I. Pozdniy period zhizni cheloveka: tipy starenia i vozmozhnosti postupatel'nogo starenia lichnosti [Late Period of Human Life: Types of Aging and Possibility of Progressive Aging of Personality] / L.I. Antsyferova // Psikhologicheskii zhurnal. — 1996. — T. 17, № 6. — S. 60–71 (Russian).
2. Bazaeva F.U. Problema samorealizatsii v istorii obrazovaniia i pedagogiki: aksiologicheskii aspekt [Problem of Self-actualization at History of Education and Pedagogics: Axiological Aspect] / F.U. Bazaeva // Vestnik OGU. — 2011. — № 2 (121). — S. 75–78 (Russian).
3. Bekh I.D. Psikhologichni dzherela vykhovnoi maisternosti: navch. posibnyk [Psychological Sources of Educational Skills: manual] / I.D. Bekh. — K. : Akademvydav, 2009. — 248 s. (Ukrainian).
4. Vedernikova L.V. Formirovaniie tsennostnykh ustanovok uchitelia na tvorcheskuiu samorealizatsiiu v pedagogicheskoi deiatelnosti [Formation of Teacher's System of Values for Creative Self-realization in Pedagogical Activity] : avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk : spets. 13.00.08 «Teoriia i metodika professional'nogo obrazovaniia» / L.V. Vedernikova. — M., 2001. — 43 s. (Russian).
5. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy: 250 000 [Great Dictionary of Modern Ukrainian: 250 000] / uklad. ta gol. red. V.T. Busel. — K. : Perun, 2005. — 1728 s. (Ukrainian).
6. Krasnova O.V. Issledovaniie identifikatsii pozhylykh liudei [Research on Identification of the Elderly] / O.V. Krasnova // Psikhologiya zrelosti i starenia. — 1997. — № 3. — S. 68–84 (Russian).
7. Krylova N.G. Pedagogicheskie usloviia samorealizatsii podrostka v deiatelnosti selskogo uchrezhdeniia dopolnitelnogo obrazovaniia [Pedagogical Conditions for Self-realization of Teenager at Rural Institutions of Supplementary Education] : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : spec. 13.00.06 «Teoriia i metodika vospitaniia (po napravleniiam i sferam dejatel'nosti)» / N.G. Krylova. — Kostroma, 1999. — 21 s. (Russian).
8. Losieva N.M. Samorealizatsiia osobystosti vykladacha vyshchoho navchal'nogo zakladu yak zahal'nopedagogichna problema [Self-realization of Personality of Teacher at University as Pedagogical Problem] : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 / N.M. Losieva. — Donetsk, 2007. — 475 s. (Ukrainian).
9. Ponomareva M.I. Samorealizatsiia grazhdan pozhilogo vozrasta: sozdanie uslovii resursnymi uchrezhdeniiami sotsial'nogo obsluzhivaniia Hanty-Mansiiskogo avtonomnogo okruga — Yugry [Self-realization of Elderly People: Creating Conditions by Resource Social Service Institutions of Khanty-Mansi Autonomous Area — Yugra] / M.I. Ponomareva // Samorealizatsiia potentsiala lichnosti v sovremennom obshchestve : materialy mezhdunarodnoi nauch.-prakt. konf., 28–29 apr. 2013 g. — Praga : VVC "Sociosféra-CZ", 2013. — S. 73–79 (Russian).
10. Sysoieva S.O. Problema formuvannia osobystosti, zdatnoi do tvorchoi samorealizatsii [Problem of Personality's Development able to Creative Self-realization] / S.O. Sysoieva. — Mykolaiv : MF NaUKMA, 2000. — T. 7: Pedahohika. — S. 13–19 (Ukrainian).
11. Tkihomiurova Ye.I. Subiektnaia samorealizatsiia shkolnikov v socialno-orientirovannom obiedinenii. Tehnologii uspekha : ucheb. posob. [Subjective Self-realization of Pupils in Social Associations. Technique of Success : manual] / Ye.I. Tihomiurova. — Samara : Izd-vo SGPU, 2003. — 224 s. (Russian).
12. USE (Universalnyi Slovnyk-Entsyklopediia) [UDE (Universal Dictionary Encyclopedia)] [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://slovopedia.org.ua/29/53409/20066.html> (Ukrainian).
13. Fomenko K.I. Vzaiemozviazok hubrystychnoi motyvatsii ta samoaktualizatsii osobystosti [Correlation Between Hubristic Motivation and Self-actualization of Personality] / K.I. Fomenko // Visnyk Kharkivskoho natsional'nogo pedahohichnogo universytetu imeni H.S. Skovorody. Psikhologhiia. — 2016. — № 52. — С. 430–438. — DOI: 10.5281/ZENODO.44912 (Ukrainian).

Богуцкая А.А.

САМОРЕАЛИЗАЦИЯ ЛЮДЕЙ ТРЕТЬЕГО ВОЗРАСТА КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье раскрыто толкование понятия самореализации в психолого-педагогических исследованиях; определена актуальность проблемы самореализации людей третьего возраста в современных условиях; приведены подходы ученых относительно толкования концепций и технологий процесса самореализации; раскрыты особенности процесса самореализации людей третьего возраста; охарактеризованы законы субъектной самореализации.

Ключевые слова: личность, люди третьего возраста, жизненное развитие, концепции самореализации, особенности самореализации людей третьего возраста, самовыражение, самореализация, самоутверждение, субъектная самореализация.

Bogutska A.A.

SELF-REALIZATION OF PEOPLE IN THIRD AGE AS PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

In this article the interpretation of self-realization concept in psychological and pedagogical researches is highlighted; the timeliness of the problem of the third age people self-realization is characterized; the approaches of researchers about the interpretation of conceptions and methods of self-realization process are defined; the aspects of the self-realization of the people in the third age are developed; the laws of subjective self-realization are characterized.

The problem of self-realization is actualized with the dynamics of modern life. Thematic justification of self-realization in old age is stipulated by rapidly progressing trend of demographic aging of the population. Demographic aging is determined by many factors, one of which is the increase in life expectancy. For a modern person after retirement it is real to live more than 20 years longer, and this period of life should have its own meaning, its objectives of development and self-realization.

The need to obtain the objective knowledge about the elderly, their psychological and social welfare, mechanisms, conditions for their personal development becomes a matter of current interest in this situation, to identify ways of optimizing the process of development of an individual and society as a whole, to improve the status of the elderly citizens in society, to provide the opportunity for an elderly person not only for a long life, but also to further self-realization and development of their own potential.

An analysis of recent researches suggests different approaches to the interpretation of self-realization concept. Researchers reveal the core of self-realization as the realization of person's own potential; creativity, search for the meaning of life, affirmation and realization of personal values; activity related to the objectification of human insight and other.

Key words: personality, people of the third age, life development, concepts of self-realization, aspects of self-realization, self-expression, self-realization, self-esteem, subjective self-realization.

Рецензент:

Поліщук В.А., д. пед. наук, проф.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2016

Прийнято до друку 10.02.2016